

складової життя. У «Синьому птасі» природа представлена як частина світу, де можна знайти щастя. У «Лісовій пісні» природа є активним учасником подій, а ставлення до неї має важливе значення для героїв.

Аналіз цих творів у контексті «нової драми» допомагає виявити загальнолюдські цінності, які актуальні й сьогодні.

Інтеграція на сучасному уроці української літератури та історії

*Студенцова Наталія, учитель української мови
та літератури комунального закладу «Харківський ліцей
№47 Харківської міської ради», спеціаліст вищої категорії,
учитель-методист, відмінник освіти України*

Автор доводить у статті, що інтегровані заняття відповідають провідним тенденціям розвитку сучасної освіти, вносять новизну, оригінальність в освітній процес, створюють сприятливі умови для співпраці учнів і вчителя, роботи в команді. Інтегровані уроки розвивають в учнів творчий потенціал, спонукають до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення та знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей школярів.

Акцентовано, що інтегровані заняття розширюють і функції вчителя, дають можливість підвищити якість проведених уроків, їх ефективність, поповнити свою «методичну скарбничку», проявити творчість.

Ключові слова: *ідея інтегрованого навчання, бінарне заняття, інтегрований урок, історичний контекст літературного твору, розвиток творчого потенціалу учнів.*

Ідея інтегрованого навчання передбачає досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній дитині самостійно досягти тієї чи іншої цілі, творчо самоутверджуючись у різних соціальних сферах. Такою, на нашу думку, є інтеграційна технологія, яка передбачає певну мету і завдання, що стоять перед сучасним учителем, визначає стиль його роботи. Знання історії власної держави, його культури, мови – пріоритетні напрями в роботі учителів-філологів та істориків. Звідси й мета та їх *спільні педагогічні завдання:*

- підвищити рівень знань учнів з української літератури та історії України;
- продовжити формувати навички науково-пошукової роботи, працювати у творчих групах, архівах, музеях у позаурочний час;
- через участь у підготовці інтегрованих уроків формувати патріотичні та національні почуття, виховувати справжнього свідомого громадянина України, що є важливим завданням педагога в складних умовах розвитку сучасного суспільства.

Зазначимо, що *інтегрований урок – міжциклове заняття, яке поєднує в собі матеріал декількох предметів, що інтегрують навколо однієї теми.* Інтеграція можлива, наприклад, у 9 класі при вивченні історії та культури Київської Русі, національно-визвольної війни на чолі з Б. Хмельницьким, періоду Руїни, повстання Коліївщина, діяльності «Руської трійці», «Кирило-Мефодіївського братства», революцій 1905, 1917 рр., в 11 класі – громадянської війни в Україні, голодоморів, періоду культу особи Сталіна, Другої світової війни, «шістдесятництва» як суспільно-культурницької течії та інших історичних періодів розвитку нашої держави.

Доречною є інтеграція двох предметів (історії та літератури) і при вивченні періоду Київської Русі. У курсі літератури вивчаються «Повість минулих літ» і «Слово про похід Ігорів». Щоб поглибити знання восьмикласників і дев'ятикласників на уроці української літератури, необхідно мати ґрунтовні знання історії цього періоду, розвитку культури. Місія історика є провідною, адже він дає історичний контекст розвитку нашої давньої

держави – Київської Русі, ролі руських князів Володимира Великого та Ярослава Мудрого, а філолог доповнює їх літературним контекстом. Такий урок буде, звичайно, цікавим, ілюстрованим яскравими прикладами.

Між іншим, інтегроване заняття можуть проводити як один учитель, так і декілька (якщо погодити розклад уроків), використовуючи тісні міжпредметні зв'язки. Пам'ятаймо, що при цьому бінарне заняття – це заняття, побудоване на тісних міжпредметних зв'язках, яке проводиться спільно двома вчителями відповідних дисциплін, а інтеграція предметів «обертається» навколо однієї теми.

В учительських колах вважається, що лише деякі предмети є пріоритетними до інтеграції. Наш практичний досвід показує, що завжди є можливість для нових творчих пошуків, ідей, тобто можливість зв'язати такі, як уважається, зовсім не споріднені предмети, як історія України та література. Прикладом може бути, наприклад, урок історії у 8-му класі на тему «Гетьман І. Брюховецький. Андрусівське перемир'я 1667 р.», у зміст якого доречним є вплетення тексту першого історичного роману П. Куліша «Чорна рада», який у повному обсязі учнями буде вивчатися в 9-му класі та, що важливо, включений до програми ЗНО з української літератури в 11 класі. Учитель-філолог доповнює інформацію історика про діяльність цього гетьмана, показує його в художній інтерпретації відомого українського письменника Пантелеймона Куліша.

Починаючи вивчення першого в українській літературі історичного роману «Чорна рада», філолог має звернутися до знань дев'ятикласників з історії: до відомостей дослідників-істориків, які у своїх працях дають фактичний матеріал про цей складний період в історії України (наприклад, праць М. Костомарова, М. Маркевича), до козацьких літописів. Вивчаючи постать Івана Брюховецького на уроці історії, учні зі слів учителя дізнаються про доволі суперечливі факти його біографії, які допоможуть глибше зрозуміти художнє осмислення цього образу письменником П. Кулішем. Відомо, що І. Брюховецький по лінії матері мав польське походження, закінчив у Львові єзуїтський колеґіум. Як син мірзи Туган-бея, потрапив у полон до татар і був викуплений Б. Хмельницьким, прийняв православну віру, наречений Іваном Брюховецьким (від місця вотчини батька – Брюховичі). Учитель історії підкреслює, що це не просто епізоди біографії Брюховецького: у подальшому вони допоможуть нам зрозуміти і злет, і трагічну смерть цього гетьмана. Учні дізнаються від історика, що І. Брюховецький був наближеною до Б. Хмельницького людиною (ад'ютант, посол у Польщі), після його смерті займався вихованням його сина Юрка, допомагав йому. Історики підкреслюють, що І. Брюховецький був хитрою, улесливою, підступною людиною, демагогом, став першим на Січі гетьманом Лівобережжя. Емоційний, запальний, чудовий оратор, він зумів зробити так, щоб йому в червні 1663 року в Ніжині повірили 40 тисяч простих козаків, обравши гетьманом України. Цікавими й водночас ганебними є подальші факти біографії І. Брюховецького: знищив після виборів своїх суперників – славних гетьманів, полковників на Січі (стратив Сомка, Золотаренка, Садича, Шуравського); поїхав до Москви, одержав боярський титул, одружився на доньці Долгорукого – Дар'ї, а в 1665 році підписав ганебні Московські статті, які після Переяславського договору ще більше «втягнули» Україну в неволю, у Руїну. Страта цього гетьмана за повстання проти впливу імперії, союз із турками і татарами, зраду Московії теж дає підстави учням простежити причинно-наслідкові зв'язки відносно долі Івана Брюховецького, його вчинків і діяльності.

Претендентами на гетьманську булаву в той період були й Сомко, Золотаренко, Тетеря, якого в Україні називали «полуляшком», бо, ставши гетьманом, той мріяв про приєднання наших земель до Польщі. Про діяльність цих історичних постатей учитель історії теж має проінформувати учнів, щоб вони змогли зрозуміти складнощі доби, помилки, на яких нам слід учитися ще й сьогодні. Історик підкреслює, що ці історичні

події знайшли відображення у творах української літератури, зокрема в романі П. Куліша «Чорна рада», козацькому літописі невідомого автора «Літопис Самовидця». Варто дати двом учням індивідуальні завдання – повідомлення про зміст цих творів, що допоможе дев'ятикласникам у подальшому глибше зрозуміти роман Пантелеймона Куліша.

Учитель української літератури при вивченні цього трагічного періоду в історії нашої держави повинен звернутися до опорних знань учнів щодо виборів гетьмана України в Ніжині 1663 року, що є однією із сюжетних ліній роману. Відзначимо, що П. Куліш був не лише письменником, але й вивчав історію України-Руси. Джерелом для написання роману став Літопис Самовидця. Оскільки цей твір доби козаччини вивчається в 9 класі, то варто запитати учнів, що зафіксовано в ньому про вибори гетьмана в 1663 році, бо це важливий історичний факт. Учитель-філолог називає історичні постаті, які є героями роману П. Куліша (І. Брюховецький, Я. Сомко, В. Золотаренко, П.Тетеря), і залучає учнів до співпраці: згадати вивчений матеріал, синтезувати його, простежити художнє втілення подій у романі.

Питання до класу:

1. Згадайте, що ви знаєте про І. Брюховецького з уроків історії ?
2. Які факти біографії цього гетьмана допоможуть нам глибше зрозуміти його зраду українському народу? (Будучи поляком від народження, він у душі ним і залишився, не був патріотом України.)
3. У романі є епізод, коли після виборів московський князь Гагін привозить І. Брюховецькому дари. Про що говориться?
4. Який документ підписав І. Брюховецький у 1665 році? Чи вплинув він на подальшу долю України?
5. Які відомості ви знаєте про Я. Сомка? Як вони допоможуть нам зрозуміти питання: на боці кого симпатії П. Куліша – Брюховецького чи Сомка?
6. Чи можемо ми події 1663 року, описані П. Кулішем у романі, вважати достовірними?

На нашу думку, особливо важливо продумати методику проведення подібних інтегрованих уроків і занять: заздалегідь визначити обсяг і глибину розкриття матеріалу, послідовність його вивчення, роль кожного з учителів (історика та літератора). Частка участі кожного з них (залучення певного пласту матеріалу) залежить від теми й мети, якої прагне досягти вчитель літератури чи історії. Наприклад, при вивченні в 9 класі поеми Т. Шевченка «Гайдамаки» провідною є роль літератора, а історичний матеріал про Коліїщину виступає як джерело історичного контексту, на тлі якого розгортаються події, описані автором.

Ми вважаємо, що такі інтегровані уроки літератури та історії вимагають від учителя більш ретельної підготовки у співавторстві «учитель-учитель», «учитель-учень», додаткового добору інформації (робота з архівними матеріалами, довідковою літературою, інтернетом). Прикладом може бути інтегрований урок літератури в 11 класі на тему «Шістдесятництво як історико-культурницьке явище. Творчість письменників цього періоду».

Тема «шістдесятників» (дисидентів) вивчається за програмою також і на уроках історії, тому літератор спирається на знання одинадцятикласників про період «хрущовської відлиги» в СРСР, але на своїх уроках доповнить інформацією про творчість кожного з письменників цього періоду, про переслідування цієї творчої плеяди митців слова. Тема в повному обсязі винесена на ЗНО з історії України та української літератури й перед війною була серед предметів за вибором учня. Використання інтеграції дає можливість істориком та філологам озброїти одинадцятикласників ґрунтовними знаннями про «шістдесятників», ефективно підготувати випускників до вступу в ЗВО.

Проведення інтегрованих занять можливе завдяки тісній співпраці педагогів, предмети яких будуть об'єднані в інтегрований урок. Робота, як ми вже зазначали, починається з визначення в програмі з кожного предмета споріднених тем, понять. Після цього виникає необхідність паралельного чи одночасного (залежно від програми) вивчення певних історичних періодів, процесів, тем на уроках української літератури та історії. На цій підставі варто погодити сумісний план проведення інтегрованих уроків. Така робота повинна проводитися перед початком нового навчального року, щоб була змога під час календарного планування врахувати особливості вивчення конкретних предметів (у нашому випадку – це історія та українська література). Учителі повинні визначитися в спільних темах, проаналізувати й зіставити програмний матеріал, врахувати рівень підготовки учнів того чи іншого класу, а також матеріально-технічне забезпечення навчального закладу.

Розробляючи кожен урок, ми з колегою-істориком обираємо відповідні форми й методи сумісної педагогічної діяльності. Вдало проведене заняття – це те, на якому немає перенавантаження учнів, а враження від уроку в сприйнятті та осмисленні дітей – не мозаїка з окремих епізодів, а єдина цілісна картина вивченої теми.

Залежно від кількості предметів і видів діяльності учнів інтегровані уроки можуть бути різних видів: лекція, екскурсія, кінозаняття, практична робота, семінар, конференція, диспут, ділова гра або ж вступне чи узагальнювальне заняття.

Таким чином, інтегровані заняття відповідають провідним тенденціям розвитку сучасної освіти, вносять новизну, оригінальність в освітній процес. Використання інтегрованих методів, форм або елементів інтеграції предметів, безумовно, має переваги порівняно з традиційним вивченням тієї чи іншої теми, бо дозволяє педагогу урізноманітнювати навчальну діяльність, позбавлятися шаблонів, сприяє підвищенню активності учнів, а отже, – й ефективності уроку. Стимулюючи творчу діяльність учителя та його вихованців, інтегровані уроки створюють сприятливі умови для співпраці, роботи в команді, творчій групі, що сьогодні є надзвичайно важливим у навчальній роботі, у реформуванні сучасної школи. Така нестандартна форма проведення уроків або заняття уможливорює залучати всіх учасників до процесу пізнання.

Інтегровані уроки розвивають у наших учнів творчий потенціал, спонукають до активного пізнання навколишньої дійсності, до осмислення та знаходження причинно-наслідкових зв'язків, до розвитку логіки, мислення, комунікативних здібностей. Більшою мірою, ніж традиційні уроки, вони сприяють розвитку мовлення, формуванню вміння порівнювати, узагальнювати, робити висновки, формують інтегровані знання з обох (чи кількох) предметів, які вивчаються. Такі уроки знімають утому, перенапругу учнів за рахунок перемикань на різноманітні види діяльності, різко підвищують пізнавальний інтерес до вивчення історії та української літератури, дають певний емоційний заряд. Усі ці фактори сприяють ефективності наших уроків, мотивують учнів цікавим шляхом здобувати знання. Інтеграція є джерелом знаходження нових фактів, які підтверджують або поглиблюють певні висновки, спостереження учнів при вивченні історії та літератури. Сьогодні це важливо для нашої молоді в складних умовах осмислення минулого та сучасного України.

Інтегровані заняття розширюють і функції вчителя, дають можливість підвищити якість проведених уроків, їх ефективність, а також поповнити свою «методичну скарбничку» цікавими сучасними видами уроків, дають спробу вийти за межі шаблонів, традиційних форм проведення, проявити свою творчість.